

HEMBYGDI

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 1 Februari 1997
Årgång 26

Innehållsförteckning.

Ordföranden har ordet.	3
Årsmöte 1997.	5
Årsberättelse för 1996.	5
Årets Väsbybor.	8
Östergötland - försommarresa.	9
Komplement till Hembygdsföreningens utställning.	10
Flitiga Lisa och annan hemtrevnad.	12
Varför heter vägen så?	15
Korsordslösning.	15
Amerikas värdefullaste svenskinne	16
Avslutning på artikel från 4/-96.	20
Uppländsk undfägnad.	21
Grötfesten.	22
Choklad-Hedlund och Marabou.	22

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ordföranden har ordet

Ater är ett händelserikt år till ända, ett år med nya inlevelser präglade av vår verksamhet i tiden samt i det förgångna. Jag ser tillbaka på mina iakttagelser och upplevelser från den grundläggande kursen i arkeologi på Stockholms läns museum, som jag hade glädjen att bevista innan utgrävningen av tvenne vikingatids gravar på Gunnes gård. Vi var ett tiotal väl motiverade "grävlingar", deltagare som fick insikt i arkeologernas arbete, som innehåller följande delmoment: förhoppning, besvikelse och i bästa fall också belöning, även om den inte alltid motsvarar förväntningarna. Vår belöning blev dokumentation av två skelettgravar. Dessa innehåller, enligt expertisen, sparsamt med fynd, så även dessa, det enda fynd som gjordes var en kniv som låg i knähöjd i den ena graven, den andra innehöll endast skelettet av en ca 15-årig flicka. För mig med viss insikt inom odontologin var det intressant att se de väl bibehållna tänderna. Tuggytorna var visserligen kraftigt nerslitna speciellt på det äldre kraniets tänder, en följd av vikingatidens levnadsvanor. En fråga om griftefridens helgd och hänsynen till denna, ställd i relation till det vetenskapliga värdet av utgrävningsfynden kan förstås alltid diskuteras. Hedrande nog hölls humanismens fana högt genom att grävningens ledaren, såväl på den teoretiska kursen som också under utgrävningen

klargjorde vikten av att beakta griftefriden under utgrävningens gång. Vi hade önskat att gravarna hade varit brandgravar, dessa lär som regel vara rikare på fynd i form av gravgåvor, vilka icke sällan placerats i lerkrukor intill benresterna av den brände. Vår förhoppning ökade under grävningens gång då vi fann kolfragment relativt tätt under grässvålen, men dessa var tydligen från vår egen tid, rester av avfall som bränts.

Följande händelser på vår Hembygdsgrd hade en mera publik framtoning, först bland dessa var skärmutställningen Två ländare, med anledning av migrationsåret 1996 som påminnelse av den stora in- och utvandringen för 150 år sedan. Utställningen beskrev den invandring som förevarit från Finland under historiens gång, utställningen har refererats i Hembygden nr 3, 1996. Efter detta följde så slag i slag: utställningen Två epoker med anledning av hembygdens år, Nationaldagen och högtidlighölls det välmotiverade välkommandet av de nya medborgarna, dock med en viss tidsförskjutning på eftermiddagen den 6 juni. I september inföll så Väsbyveckan, vilken markerade höstens intåg på gårdstunet vid Runby Nedra, detta till trots förekom visningar av utställningen "Två Epoker", såväl för enskilda som för grupper av intresserade besökare.

Registreringen av våra gamla föremål tangerar i dagarna antalet 1600, därför kommer utställningen att vara kvar ännu ett antal veckor tills registreringen är klar.

Läsaren kanske redan har lagt märke till att vårt medlemsblad Hembygden fått en ny vinjett på omslaget. Den gamla var en bild utmed Lövstavägen samt husen vid Runby Övra. Bland Hembygdsföreningens arkivalier fann vi ett grafiskt blad skapat av vår avhållne medlem, konstnären Lennart Ericson, som tyvärr gått ur tiden. Motivet är Runby nedra, Upplands Väsby's anrika hembygdsgård, och efter att ha inhämtat tillstånd av Lennarts maka Marianne att använda bilden som förlaga beslöt styrelsen att den skulle användas för att ge vårt blad en identitet.

Dagarna före jul nåddes under-tecknad av det glädjande meddelandet att Marianne Liljedahl och jag blivit utsedda till Årets Väsbybo, ett såväl glädjande som stimulerande budskap för framtida verksamhet. Jag vill meddela att i äran av utmärkelsen är hembygdsföreningens styrelse också delaktig enligt mitt förmenande.

Enbart glädjande budskap har inte förekommit. I november nåddes vi av budskapet att man i den allmänna sparsamhetsivern inom kommunens nämnder, kunde avkräva Hembygdsföreningen en årlig avgift på ca 10.000 kr för vår verksamhet, som ju är till samhällets fromma. Detta föranledde oss att avsända en protestskrivelse till berörda nämnds ledmöter. I denna redogjordes för vidden av det ideella arbete som vi lägger ner på Hembygdsgården. Vi på-

pekade också det faktum att vi erhållit kommunalt anslag för vår publika verksamhet med 20.000 kronor, men från och med januari 1996 måste vi betala hyra för ladugården, som föreningen enligt utsago själv gjorde i ordning till en enkel samlingslokal. Den hyran uppgår till 20.004 kr /år. Egentligen betalar vi en hyra på 4 kronor för att få disponera Runby Nedra för verksamhet som är öppen för alla i kommunen, ty en hembygdsförening varken kan eller skall utestänga någon. Medlemmarna har den förmånen att de genom medlemsbladet Hembygden har kontakt med styrelsen, men för det betalar de en medlemsavgift.

God fortsättning på år 1997!
Tack för ordet.

KULTURÅRET 1998

Kulturhuvudstadsåret 1998, närmar sig vår huvudstad Stockholm och dess närområden, som för övrigt hela landet. Den 10 oktober 1996 anordnades ett heldagsseminarium på Historiska museet i Stockholm, symposiet behandlade i huvudsak sevärdheter i Mälardalen, och vår historia under järnåldern-vikingatiden projiserad på det dätida Europa och Kanada. Den dåvarande historiska bilden gav upphov till att projektet för Mälardalen fastställdes till Vikingar-Järnålder för kulturhuvudstadsåret 1998. För Upplands Väsby's del

Fortsättning på sida 19

ÅRSMÖTE

Hembygdsföreningens medlemmar kallas härmed stadgeenligt till ordinarie årsmöte, som avhålls i Hembygdsföreningens "ladugård"

LÖRDAGEN DEN 5 APRIL 1997 KL. 14.00.

Bokslut och revisionsberättelse tillhandahålles på årsmötet eller rekvireras från sekreteraren.

Eventuella motioner skall vara styrelsen tillhanda senast lördagen den 22 mars 1997.

Styrelsen

Årsberättelse för Upplands Väsby Hembygdsförening 1996.

PUBLIKA EVENEMANG.

Ett verksamhetsår i Upplands Väsby Hembygdsföreningens fyrtiotreåriga existens är till ända. Årets verksamhet har mötts med både dold kritik och öppen uppskattning, som det blir vid bedömning av kulturell verksamhet, speciellt om den är baserad på ideellt arbete. Vissa varnande ord har framförts för att ägna oss åt verksamhet som hör museerna till, de synpunkterna är säkert berättigade, men de borde kanske ha framförts för några decennier sedan. Olika gamla bruksföremål har samlats under gångna tider, de får inte lämnas åt sitt öde i en undanskymd hög av bråte. De utgör ett kulturhistoriskt arv, då de exponeras med namn, samt med muntlig eller skriftlig upplysning, som förmedlar deras historia. Hur många vet i dag hur en flåhacka eller en slaga ser ut, eller skillnaden mellan ett par skrubbor och ett par kardor?

Hembygdsåret 1996 hade av Sveriges Hembygdsförbund utsetts till hembygdens år. Tidsramen skulle ligga mellan 1906, referensåret, och 1996. De förändringar som inträffat under de nittio åren skulle man visuellt försöka exponera. Referensårets iakttagelser var allt det vad Nils Pysling såg på de olika platserna i Sverige under sin resa på gäsen Akkas rygg. De flesta platser såg han ej, som Upplands Väsby, för att nämna någon. Därför var vi tvungna att göra något annat som visade vårt samhälles utveckling inom den påbjudna tidsramen. Kritiken för att vi ej gått 200-300 år tillbaka i tiden tar vi ganska lätt, med hänsyn till den primära uppgiften. Det vore dock trevligt med en sådan historik i vårt anspråkslösa medlemsblad. Jag vågar dock påstå att en sådan historik bör vara baserad på en tidskrävande arkivforskning, man bör väl knappast i så fall ägna sig åt enbart hörsägnar, minnet är bedrägligt.

Utom att 1996 varit hembygdens år, har det också varit året som högtidlighållits som det stora minnesåret för migrationen, det är i princip 150 år sedan drygt 1 1/2 miljon svenskar emigrerade till Amerika för att finna arbete och utkomst. Under senare tid har också en icke obetydlig mängd människor invandrat från vårt östra grannland, de flesta yrkeskunnigt folk, som blev överflödiga i hemlandet då "krigsskadestånds" leveranserna till Sovjetunionen på 60 milj. gulddollar var avklarade.

Den här dokumentation av utvandrings- och invandring har Hembygdsföreningen deltagit i, dels med skärmutställningen Tvålandare, som berörde den finska invandringen och avslutningsvis på migrationsåret ett uppskattat föredrag om Bishop Hill beledsagat av ett hundratal professionella bilder därifrån. Tyvärr var deltagarantalet lågt på detta program, som jag betecknar som årets bästa. Det minimala publikantalet skylar jag helt på avsaknad av en press som ville ägna Uppland Väsby något större uppmärksamhet, då det gäller kulturella händelser. Hembygdens år uppmärksammades med olika aktiviteter. Nationaldagen högtidlighölls, de nya medborgarna välkomnades, allt i ett samordnat program med Upplands Väsby kommun. Till övriga publika händelser för 1996 skall nämnas att hembygdsföreningens ordförande valdes tillsammans med Marianne Liljedahl till årets Väsbybo.

ÅRSMÖTET 1996,

hölls lördagen den 30 mars i Ladugården, 48 medlemmar hade hörsammat kallelsen och infunnit sig. De tidigare

aviserade önskemålen om en höjning av årsavgiften till kronor 110, f.o.m. 970101 bifölls av årsmötet. Föreningens ordinarie ordförande valdes att leda årsmötesförhandlingarna, som fördes i en trivsamt anda.

VÅRUTFLYKTEN,

var planerad att gå till Bergslagen men blev inställd därför att anmälda deltagarna var för få (11).

SAMARBETET

med folkdanslaget har som förr varit gott, de har ställt upp vid uppvisningar och spelningar, majat midsommarstången till dansen på Smedby gårde, varefter vi fått ha glädje av den på tunet vid Hembygdsgården.

STYRELSEVALET

för verksamhetsåret 1996 resulterade i följande sammansättning:

Gösta Karlsson	ordförande
Bertil Widlund	vice ordförande
Kerstin Kéry	sekreterare
Lennart Hedlund	kassör
Inga Lisa Gustafsson	registrator
Ulf Gustafsson	boställsvård
Hans Hed	ledamot
Bengt Hedlund	kommunvald repr.

Personliga ersättare:

Lena Astman	för B. Widlund
Monica Berglind	för K. Kéry
Örjan Abrahamsson	för L. Hedlund
Lennart Widestam	för H. Hed
Birgitta Nevdal	för I. L. Gustafsson
Vivi Wallin	för U. Gustafsson

Hans Lauenstein för B. Hedlund

Revisorer:

Björn Lundin	ers. Kerstin Björkman
Harald Forslund	ers. Arne Mattsson

Hembygden, red. komm:

Inga Engdahl (ansv. utgivare), Allan Andersson, Carl Hägervind och Ann Mari Karlsson.

Boställsvårdinnor

Anne Maxe, Nora Lundberg,

UTMÄRKELSER

För värdefulla och uppoffrande insatser för föreningen tilldelades vår registrator Inga Lisa Gustafsson och vår avgående kassör Uno Littke, Sveriges Hembygdsförbunds guldnål med lagerkrans.

FASTIGHETEN,

vita mangården på Runby Nedra har reveterats, vagnsmagasinet har försetts med nytt tegeltak , allt i kommunens regi.

AVSLUTNINGEN

på årets multiaktiviteter skedde med ljusstöpning, under Svea och Bertil Widlunds professionella ledning, en aktivitet som vi hoppas kunna återuppta kommande år samt demonstrera för våra medlemmar. Tyvärr kan inte fler än ett fåtal delta i själva stöpanDET om man vill ha ett gott resultat. Trots att Ljus är relativt billiga i inköp, bör vi se till att kundandet att stöpa Ljus hålles levande i ännu några generationer.

Gösta Karlsson

Ordf.

Ljusstöpning i ladugården

ÅRETS VÄSBYBOR 1996

Årets Väsbybo är utsedd för fjärde gången. Det är Väsbyborna själva som lämnar namnförslag och en jury, bestående av representanter för kommun och näringsliv, utser pristagarna. 1996 visade det sig att det liksom förra året fanns två kandidater att välja mellan och i stället för att välja en, beslöt juryn att dela ut två utmärkelser. De som fick dela på utmärkelsen är Marianne Liljedahl och Gösta Karlsson.

Marianne Liljedahl, direktör för Scandic Crown Hotel, belönas för de insatser hon gjort för att via hotellarrangemang förstärka Väsbyns identitet bland deltagare och gäster.

Juryns motivering: Marianne har med stor entusiasm och glatt humör utvecklat hotellet och dess verksamhet med stark känsla för lagarbete, service och Väsbyanknytning. Detta har bl.a. tagit sig uttryck i olika aktiviteter och arrangemang som i stor utsträckning inriktats på att etablera och förstärka Upplands Väsbyns identitet bland deltagare och gäster. En insats för Väsbyns framtid.

Gösta Karlsson, ordförande i Hembygdsföreningen, belönas för sin helhjärtade insats under Hembygdens År 1996. Resultatet av hans stora ideella arbetsinsats, utställningen "Från jordbruksbygd till industrisamhälle", som vi-

sar Väsbyns utveckling under 90 år, kan ses på hembygdsgården.

Juryns motivering: Gösta Karlsson har med en helhjärtad ideell arbetsinsats sett till att Hembygdens År 1996 givit resultat i Upplands Väsby. Det är tack vare Gösta som den förnämliga utställningen "Från jordbruksbygd till industrisamhälle" nu finns att beskåda i hembygdsgården till glädje för Väsbybor i alla åldrar. Utställningen skildrar de senaste 90 åren i Upplands Väsby. En insats för att ge Väsbyborna förankring och rötter.

Priserna till årets Väsbybor utdelades av kommunalrådet Vanja Edvinsson den 4 januari 1997 på hembygdsgården. Hon knöt i sitt högtidstal an till orden "historia" och "framtid" och överlämnade en skulptur, kallad "Omsorg" till Gösta Karlsson för att han på ett berömvärt sätt har visat just omsorg om Väsbybornas historia.

Marianne Liljedahl fick skulpturen "Embryo", som kan ses som en symbol för hennes framåtsträvande arbete med hotellverksamheten, en insats för framtiden. Skulpturerna är formgivna av konstnären Axel Nordell. Sture Hermansen och Nils Åke Nilsson blåste högtidliga trumpetfanfarer vid överlämnandet av gåvorna till årets Väsbybor, flggan var hissad och festliga marschaller lyste upp gårdsplanen vid Runby Nedra.

Marianne Liljedahl och Gösta Karlsson höll var sitt tacktal, varpå Bertil Widlund, hembygdsföreningens vice ordförande, uttryckte hembygdsföreningens glädje och stolthet över uppmärksam-

mandet genom att överlämna en bok till Marianne Liljedahl och blommor till Gösta Karlsson.

Därefter serverades kaffe och tårta till ära åt pristagare med familjer, kommunrepresentanter och hembygdsvänner.

Hembygdsföreningen gratulerar Marianne och Gösta och önskar dem fortsatt framgång i arbetet med historia och framtid.

Inga Lisa Gustafsson

ÖSTERGÖTLAND

är målet för Hembygdsföreningens planerade resa försommaren 1997.

Restiden är lördag 14 och söndag 15 juni. Favorit-resor är arrangör.

Resan verkar intressant och välplanerad:

Göta Kanal - Övralid - Medevi Brunn - Vadstena.

För alla detaljer om resan hänvisas till bifogade program.

Anmälan om deltagande sker **direkt till Favorit-resor** (tel. 660 18 00) - självklart är att anmälan skall ske snarast möjligt för fortsatt planering.

Väl mött på färden.

Ann Mari Karlsson

KOMPLEMENT TILL HEMBYGDSFÖRENINGENS UTSTÄLLNING

Hembygdsföreningen har en utställning "Två epoker", ett stort ämne men det ger väldigt lite. Andra tycks uppskatta näringen när landets statsminister vid regeringsförklaringen yttrat att jordbruket är en framtidsnäring, när världens befolkning ökar med c:a 80 miljoner människor per år.

Jag har själv till Hembygdsföreningen lämnat handlingar över sjösänkingsplan för Älvsjön (nuvarande Brunnbymossen) upprättade år 1862 med fullständig avdikning. Sjön omfattade en yta av c:a 35 har. Den hade sitt avlopp vid Fresta Gård ned till Norrviken. I avloppsfåran fanns en s.k. skvaltkvarn, som endast kunde användas höst och vår när det var högvatten. Det fanns också andra kvarnar i

bygden, som kunde brukas året om, nämligen Skällnora och Verkarna.

De följande årtiondena sänktes sjön 3 alnar (1,80 m i dagens måttssystem). Man sänkte inte sjöar för att ändra landskapet. Det gjordes i en tid då det var hungersnöd 3 år per decennium och 1 miljon människor fick emigrera till Amerika. Sjösänkningarna var aktuella i hela landet. De flesta lyckades och ger idag goda skördar för folkförsörjningen.

Lite historik över gårdar i östra delen av kommunen.

Fram till industrialismens genombrott var Sverige ett utpräglat agrarland. Vid

De sista ungdjuren på Nibble

tillkomsten av befolkningsstatistiken vid 1700-talets mitt hade 4/5 av befolkningen sin utkomst av jordbruk och binäringar. Ännu 100 år senare var jordbruksbefolkningens andel oförändrad. Under 1800-talets senare hälft sjönk den starkt och vid sekelskiftet 1900 räknar man med att den inom jordbruket sysselsatta befolkningen utgjorde något mer än hälften av landets hela befolkning.

Arbetet var nästan helt manuellt före år 1920, men därefter började den maskinella användningen att öka. Man kan tycka att det var tungt och slitsamt - så var det ju många gånger - men som helhet var det ganska bra. Det var mycket folk på gårdarna och man behövde sällan utföra något arbete ensam. Jag kan nämna att på Torsåker fanns för 60 år sedan 19 familjer som arbetade på gården. De hade 7 par hästar. På Vik och Nibble var förhållandena likartade. Där fanns 6 resp. 4 familjer samt 5 och 3 par hästar.

Det var inte bara arbete - det var gemenskapsliv också. Rättarn, fördrängen, smeden och snickaren höll ihop, medan de övriga höll sig för sig själva. På midsommarafton var det en stor gemenskapsfest för alla på gården. Man arbetade till kl. 12 och därefter släpptes hästarna i vall. Sedan på eftermiddagen var det kaffe och kask på gårdsplanen framför slottet (Torsåker alltså) och man reste majstången. Det dansades kring den till musik på fiol och dragspel, som sköttes av folk från gården. Senare blev det dans på magasinet, som var skurat och vädrat, till kl. 12 - 1 på natten. Alla var finklädde, ingen kom

Gamla magasinet på Nibble

i blåkläder, och de yngre hade hunnit med att bada i sjön. Detta var under staretarepokens tid. Den har Ivar Lo-Johansson skildrat så utförligt, så den skall jag inte gå närmare in på.

Under de senaste decennierna har avfolkningen och rationaliseringen inom jordbruket gått för fort. Inom Hammarby församlingen fanns för tio år sedan 15 brukningsenheter, idag finns det 2. Man kan fråga sig om utvecklingen är lycklig, den tycks gå i vågor. Den stora jorddroten, greve Wachtmeister, som i slutet av 1800-talet la under sig mycket mark i Hammarby och Vallentuna, ägde Lindö i Vallentuna 500 tunnland, Harg 400 tunnland, Torsåker 400 tunnland samt köpte 5 gårdar i Vik på 1880-talet, som sammanslogs till en gård. Vid sekelskiftet sålde greven sina gårdar, Torsåker 1899 och Vik 1906 till privata köpare. Kommunen blev ägare till Vik 1954, så nu är det kom-

munen som är stor markägare. Framtiden får väl visa hur förhållandena kommer att bli. Hittills har den icke visat något vidare resultat.

Industrialism

Perioden 1810 - 1870 har betecknats som tiden för det svenska jordbrukets kraftigaste historiskt kända expansion. Det var en tid av växande politiskt inflytande, stigande spannmålspriser och ökat välstånd. Men det var också en tid av socialt missnöje, av växande motsättningar mellan en besutten bondeklass och ett jordproletariat, som levde i armod och saknade kontinuerligt arbete. Det var under samma tid som grunden lades till en modern storindustri i vårt land.

Även i Väsby fanns det två industrier, Metallverken och Optimus, från början av 1900-talet. Dessa var tillverkningsindustrier och gick för fullt ända till 60-talet. Det var gott om arbete och ekonomin var god. Jordbruket hade också behov av en växande industri, med de stora maskiner som växte fram vid rationaliseringen.

Det var samarbete som behövdes, jordbruket var en stor avnämare av industrins produkter och båda näringarna hade fördel av detta. Hur skulle det vara idag om inte kvarnar, mejerier, charkuterier och Findus fina konserveringsfabrik fanns. Man skulle knappast våga tänka sig det.

Organisationen får aldrig bli något självändamål, men är ett verksamt medel för att mot den historiska bakgrunden förbättra verksamheten och anpassa denna till tidens krav.

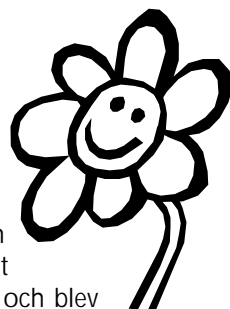
Sigurd Riberdahl

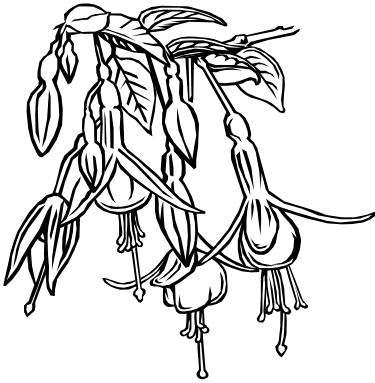
FLITIGA LISA OCH ANNAN HEMTREVNAD

Nu när vårsolen börjar titta in är det dags igen att se över krukväxterna, plantera om, beskära och dra upp nya från frö och sticklingar, vattna och sköta. Vissa blommor ser ut som om de skulle vilja dra upp rötterna ur krukans och flytta hem till någon annan, men med ny jord och litet näring så kanske de ändrar sig.

Seden att odla växter i kruka är gammal. Redan för 5000 år sedan prydde de kinesiska härskarna sina parker med blommande buskar i krukor av keramik.

Seden att ha växter i kruka inomhus är däremot ganska ny. Den uppstod långsamt under 1800-talet och blev fullt utvecklad under tiden fram till sekelskiftet. Man kan, om man så vill, ge krukväxten ett födelseår i Sverige, 1855. Då utkom vår första krukväxtbok "Blomsterodling i boningsrum". Författare var N J Ericsson, direktör för trädgårdarna vid Haga och

Tullgarn. Den har ju senare åtföljts av flera hundra andra med blomsterbeskrivningar och odlingsråd.

Mot slutet av 1800-talet blev växter i kruka ett mode bland borgerskapet i städerna. Stora palmer och ormbunkar dominerade salonger och förmak. På landsbygden odlade man i burkar i fönsterkarmen, drog upp frön och skott. Fönstren utvecklades så småningom till stora ljusinsläpp och gjorde det möjligt att placera växter en bit inne i rummen och möblera med dem. Gröna vågen svepte förbi på 1970-talet och gav oss en inomhusmiljö fylld av grön och frodig växtlighet. Monstera, yucca, fikus, dracena och allt vad de heter fyllde både privata hem och offentliga miljöer.

Växter kan leva ett långt liv i ett hem. De kan stå där i generationer, växa och blomma och vara tillfreds med sin tillvaro. I ett av mina fönster har jag ett exempel på detta. Där står två stora peperomia som är drygt 35 år gamla. Ursprunget till dem stod i K-husets matsal på Landstingets särskolehem och vårdanstalt, där jag jobbade i början på 60-talet.

Blomsterfrämjandet gjorde för några år sedan en inventering och kom fram till att ett svenskt hushåll i snitt har 36 krukväxter. Om man någon gång blir ombedd av grannen att vattna dennes blommor tycker man genast att det måste vara fler, men 36 krukväxter är alltså genomsnittet.

Vad är det då vi har i krukorna? Vad hade vi förr? Mormorsblomman framför alla andra är pelargon. Mormors egen favorit var säkert en annan: nerium. På mormors tid var nerium den i särklass vanligaste blomman. Den har också en lång historia och har varit odlad hos oss sedan mitten av 1600-talet. Den tillhörde de växter som stod i stora krukor och prydde slottsträdgårdarna om sommarna. Att den blev så vanlig har att göra med att den påstås vara så lätt att föröka. Man kan enklast sätta en kvist i en flaska och snart har den kraftiga vita rötter. Jag har försökt denna metod flera gånger men alltid skändligen misslyckats.

En rundringning till några av Hembygdsföreningens kvinnliga medlemmar visar ett fortsatt stort intresse för blommor och krukväxter:

VIRAN ALM, som bor på Vilundavägen, berättar att hon som barn bodde i Stockholm, i en lägenhet inåt gården där det var mörkt och att hon inte hade så stort minne av om det fanns några krukväxter, det var nog pelargoner

i så fall. Fönstren gick inåt och att ha blommor där då var obekvämt. Idag har Viran själv många växter i kruka, t.ex. fredskalla, nässla, dr Westerlunds blomma, Saint Paula, gullranka och ampellilja.

MÄRTA BERGMAN från Hasselgatan kommer från Skattmansö, Vittinge. I barndomshemmet fanns Flitiga Lisa, balsamin, nerium, pelargon, dr Westerlunds blomma och Kristi Blodsdroppe. Märta påpekar att blommorna säkert trivdes och växte bättre förr med annan ventilation och med husen uppvärmda med vedspis och kakelugn, och hon påstår till och med att julgranen sköt skott i trefoten utan vatten. Själv har hon nu fönstren fulla med Saint, dr Westerlunds blomma, streptocarpus, ödesträd och pelargoner på sommaren.

MAJA REUTERBO, som bor på Hjortvägen, bodde som barn i Brännkyrka församling i Stockholm och tycker sig inte minnas mycket av krukväxter i fönstren på den tiden. Fönsterbrädorna var smala. I stället erinrar hon sig att man nog hade blommor på piedestaler och pelargoner i blombord.

I sina fönster har hon nu pelargon, hemtrevnad, ampellilja, Saint Paula, dracena, Yuccapalm, cissus och porslinsblomma.

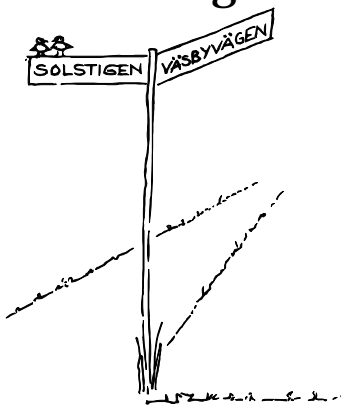
ELSA LJUNG, Holmvägen, växte upp på landet hos mormor utanför Mariestad. Hos mormor fanns mest pelargoner men också bladväxter. Hos Elsa själv finns det idag julstjärna, Saint Paula, begonia och pelargoner år från år.

BRITTA FORSBERG på Hasselgatan minns från sin barndom på Söder i Stockholm och senare i Väsby att man i hemmet hade pelargoner, Flitiga Lisa, blå hortensia, femöring och toffelblomma. I de egna fönstren har hon idag Saint Paula, novemberkaktus, clivia, dofranka.

Enligt en mera vetenskaplig undersökning, gjord av TRF, Trädgårdsnäringsriksförbundet, och Prynek, samarbetsorgan för de ekonomiska föreningar som sysslar med blomsterförsäljning, var 1996 begonian den mest populära krukväxten, tätt följd av pelargon, julstjärna, krysantemum, Saint Paula och höstglöd/våreld. Därefter var lyckliga Lotta, azalea, margerite och cyklamen de mest förekommande.

Inga Lisa Gustafsson

Varför heter vägen så?

BREDABLICKSVÄGEN

ligger i ett område som har namn med anknytning till vikingatiden. Bredablick - eller Breidablick - var guden Balders bostad, varifrån man hade vidsträckt utsikt. Det har man delvis även från Bredablicksvägen på Sjukyrkoborget.

Hur berget fått sitt namn får vi svar på i Göran Strömbäcks bok Herr Märten i Borgby (sid. 670).

"Högsta punkten i Fresta är Sjukyrkoborget, som ligger på Rotskogen där Grimstas och Sandas ägor möter Odenlundas och Smedbys. Namnet möter första gången på lantmätaren J. Siponius karta över Grimsta och Sanda år 1708.

Från punkten "Siukyrkberg" på denna karta utgår riktlinjer till följande kyrkor: Norrsunda, Hammarby, Skånila, Waltuna, Täby, Soltuna och Eeds kyrka.

Fresta kyrka, den närmast liggande, räknas inte med därför att själva berget skymde bort den. Att så många kunde ses berodde på den allmänna skoglösheten till följd av uthuggning och klen återväxt. Sjukyrkoborgets höjd anges 1957 till 58,14 m (Top. karta 11 i Uppsala Sv)."

Inga Engdahl

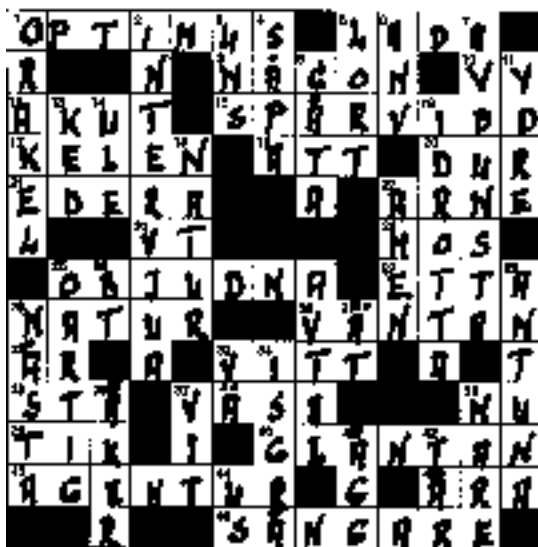
Korsord nr 1.

Bland 17 insända svar har nedanstående vinnare dragits, som får varsin bok på årsmötet den 5 april.

Elisabet Andersson

Doris Lyremark

Gerd Wallin.

AMERIKAS VÄRDEFULLASTE SVENSKMINNE

Vårt Öppna Hus den 10:e november hade glädjen att få välkomna fotografen vid Nordiska Museet, Sören Hallgren. Tyvärr blev vi bara ett 30-tal lyssnare som fick åskådliggjort historien om en liten ort i Illinois som verkligen placerade en likaledes liten församling på Amerikas, den Nya Världens, kartor. Sören H. har tillsammans med prof. Olov Isaksson samlat ihop material till en utställning på Nordiska Museet och gjort en bok om platsen. Det var ett mycket lämpligt underlag för den livfulla skildring som här gavs med hjälp av ett enormt bildmaterial.

Om vi är bilresenärer från Chicago och kör några mil i östlig riktning är vi snart hos svenskbyborna framför andra i västerlandet. Vi har då nått Bishop Hill, vars namn härstammar från Biskopskulla församling i Uppland. Där föddes år 1808 en pojke som skulle komma att grunda en ny religion. Hans namn var Erik Jansson.

"Profeten" Erik Jansson

HISTORISK BAKGRUND

Redan för 150 år sedan fanns det s.k. "grävande journalister". En sådan berättar i Gefleborgs Läns Tidning för den 11 juni 1844 om en stor skara bondfolk som samlats vid Viksjöns strand i Alfva i Hälsingland. De var anförda av ovan nämnde person, som nu blivit 36 år. Han var i full färd med att med sträv och skrikig röst uppmana bondfolket att "låta röken av avgudarna stiga mot himlen". Med hot om blodvites åtgärder för trots mot att postillor, andaktsböcker och nykterhetsskrifter skulle bli lågornas rov förmädde denne karismatiske man alla till blind lydnad. I epokenas parad har alltid framträtt demagoger, som med brinnande nit och - alltför ofta - bedräglig övertygelse förmått aningslösa människohoppar till de mest bisarra, hemska och absurda handlingar. Mest har detta skett i den religiösa hängivenhetens anda. Början av förra seklet var en omvälvande tid i de flesta avseenden - politiskt, tekniskt, filosofiskt men framför allt i de existentiella frågorna. Läsarintresset drog fram som laviner över bygderna, mest bland det som då benämndes "det enkla folket". En ledargestalt bland dessa var Erik Jansson. Han ansåg sig manad och kallad som profet.

I början av sin förkunnelse fick han stöd av en enkel prästman, Johan Risberg. Den självsäkre "profeten" visade sig ha ett gott förstånd och full nitälskan i sin tro genom att använda sig av lösryckta bibelcitater. "Att ingen blir profet i sitt eget land" fick han snart själv

erfara. På fullt allvar menade denne orator att den som inte ville tro på honom var djävulens barn som bara hade helvetets alla kval att vänta. Hans andliga högmord gjorde det svårt att vinna proselyter i början. Tack vare att en del präster i Hälsingland försummade sitt kall som själasörjare fick han en tacksam publik för sina predikningar.

I det andliga klimatet med förföljelserna av ledaren och hela skaran av hans anhängare växte sig snart tanken på en emigration fram. De insåg snart att deras rörelse inte hade någon framtid i Sverige. De blev behandlade som separatister och brottslingar. Möjligt är att en häradshövding Henschen först ingav dem tanken på utvandring. De blev snart eniga i tanken att grunda ett samhälle, en Kristi stad, i det förlovade landet.

Som pionjär reste en av de ledande erikjansarna år 1845, bonden Olof Olsson från Kinsta, till Amerika i syfte att söka en lämplig plats för bosättningen. Han hade som förföljd konventikelsyndare ('konventikel' = frireligiöst bönemöte) verkliga skäl att fly landet. Tillsammans med familjen steg han ombord på skeppet NEPTUNUS i Gävle. Härads­hövdingen menade att de nu var skyddade "för björnar, böter, präster och länsmän". Efter tre månaders överfart och med hjälp av en smed och metodist­präst, Jonas Hedström, kom han till nordvästra Illinois, där han köpte 60 acres jord i närheten av Red Oak Grove. I hänförelse över vad han kunde skönja för sina vänners framtid skrev han till dem: "Det är ett land likt himmelriket.

Det rymmer allt sant, gott och fritt. Det är ett land för verksamhet." Han gav praktiska och goda råd till dem som han nu räknade med snart var klara för emigration. De skulle vara väl rustade för en lång, lång färd över okänt hav. Den enda vinning de räknade med var sinnets frid i blind lydnad mot sin "fräl­sare", Erik Jansson. Det var alltså i de ädlaste motiv som Olof Olsson motive­rade utvandringen i sin inlaga till Högsta Domstolen. Det låg inget lättsinne bakom men man får nog inte förtänka belackarnas åsikt att tungsinnet i stället lägrade sig som en dyster dimma över själarna!

Erik Jansson själv anlände med hustru och tre barn till Illinois i april 1846. Inför de väntade skarornas ankomst ökade ledaren ut arealen genom köp i närheten av Red Oak. Jorden var bördig, ja, landet blev som ett härligt Gosen i amerikansk tappning!

Bosättningens första radhus

DE KROSSADE VISIONERNAS RESTER I DAGENS BELYSNING

Låt oss nu knyta ihop tamparna i tiden och fara in i den märkliga "staden". En julimorgon 1967 rasade kolonins gamla post- och affärsbyggnad samman till en del och de båda museimännen Isaksson och Hallgren råkade bli vittnen

till detta. Och tur var väl det! Nu initierades maningen till konkreta åtgärder för att rädda den unika miljön. Det krävdes en reell kulturmärkning och därmed också varsamma saneringar. För finansieringar ordnades insamlingen och sponsringar.

En av de bäst bevarade husen är tornbyggnaden i nyklassistisk stil. Den uppfördes först som hotell men blev snart skola och efter kolonins delning 1860 bostadshus. Önskvärt vore givetvis att kunna återge något i bild av det rika materialet som Sören Hallgren presenterade. Bilderna av de sående kvinnorna och de skördande männen i till synes militär pli arbetande i rättning-höger-disciplin är obetalbara! Ja, t.o.m. de första timmerbyggnaderna grävdes in i en ravin i rät linje. Här kan man verkligen tala om att illustrationerna berättar utan ord!

”Målarmästaren” Olof Krans’ naivistiska avbildningar av stränga och nitälskande bröder med blickar av besatthetens glöd i ögonen är på sitt sätt verkligen talande. Det är förunderligt att så mycket har kunnat skapas på så kort tid. Förmodligen var det tack vare de första kolonisternas bakgrund. De var välmående och då främst i hantverkskicklighet och iderik innovationsförmåga. Som andra orsak kan måhända vara den stränga organisationsformen. Rent materiellt följde erikjansarna den bibliska rekommendationen - eller rättare - befallningen att ha allt gemensamt (Apg.4:32). Så tillvida var det en teokratisk hierarki med Erik Jansson som synlig - och ”osynlig” - ledare. Ett sådant utopiskt samhälle kan måhända till en tid verka lyckosamt men blir säkerligen snart offer för sina alltmera uppladdade spänningar inom kollektivet. Den mänskliga förmåtenheten att göra sig själva till gudomliga individer och en växande insikt om nödvändigheten till objektiv kritik av en egenrättfärdig profets läror utlöste många tragedier.

***Så står den där, den förmenta himlens här,
rad efter rad, som på parad,
vittnande om en tid för strid och tro,
om själens ro och stillnad längtan.***

PROFETENS DÖD OCH KOLONINS PLÅGSAMMA UPPLÖSNING

Den 13 maj 1850 inställde sig Erik Jansson i rådhuset i Cambridge för att svara på en del rättegångsmål. En viss John Ruth (eller Root) väntade och dödade honom inne i själva tingssalen med ett pistolskott genom hjärtat. John R. hämnades för att Erik Jansson fullständigt splittrat familjen. Kvarlevorna efter Erik J. fördes tillbaka till kolonin, där de begravdes på kyrkogården och en stor sten restes, på vilken han på både engelska och svenska fick epitetet som grundare av Bishop Hill. Enligt hans intentioner skulle nu hans änka styra staden till dess den tolvårige sonen nått mogen ålder. Så blev det dock inte.

Den närmaste i hierarkin, Jonas Olsson, hade begett sig till Kalifornien för att gräva guld. Han beslöt att omdelbart återvända när han fick det sorgliga bu-

det. Resan tillbaka tog emellertid hela tre månader. De flesta i kolonin förblev proselyter och de slöt upp och erkände hans ledarskap. I stället för den diktatoriska regimen infördes nu demokrati vid valet av män i en styrande krets. Det lilla samhället fick en rik blomstringstid under några år. Förfallet var dock oundvikligt i längden. Sammanhållningen i kolonin upplöstes när en lag om celibat infördes år 1854. Lättvindiga spekulationer under Krimkriget förorsakade ekonomiskt obestånd när konjunkturen ohjälpligt sjönk. När det kollektiva ägandet och den gemensamma odlingen upphörde var epoken slut för det utopiska samhället. Men minnena och namnet är kvar och dessa kanske kan erinra om omöjligheten för oss människor att ta ner själva himlen. Detta utesluter inte att vi kan ha den drömmen i våra hjärtan. Att odla empati och kärlekens väsen i attityderna till vår nästa.

Carl Hægervind

fortsättning från sidan 4

är vi ej lottlösa vad vikingatida fynd bekräftar, jag tänker då närmast på våra runstenar och deras lakoniska meddelanden, samt Gunnes gård som är rekonstruerad.

Mälardalsrådets utskott för kultur och turism har utlovat ett mindre ekonomiskt stöd till de fyra Hembygdsförbunden. Tyvärr förefaller det föga troligt att några kronor faller ner hos oss ur detta ymnighetshorn. Antagandet baserar jag på, att man redan den 10 okt. presenterade en del projekt, som sannolikt var planerade och avsedda som

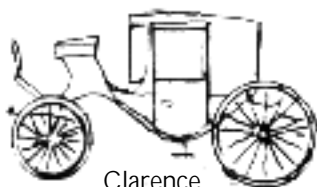
permanent; inkomstbringande, även efter kulturhuvudstadsåret. Jag kan inte med bästa vilja anse att man skulle kunna motivera nyanlagda Vikingabyar på platser där man med dagens historiska kunskaper vet, att det aldrig funnits någon i historisk tid. Det är kanske det som kallas omprövning och nytänkande. För att hembygdsföreningen skall lyckas manifestera Kulturåret 1998, krävs samarbete, frivillighet och delaktighet.

Gösta Karlsson

Avslutning på artikeln från nr 4/96
"Forntida fynd i nutida forskning till framtida segrar"

OMVÄRDERING TILL DET BÄTTRE

Utvecklingslärans syn på det västerländska samhället som det mest progressiva och överlägsna verkade vara farligt nära en vedertagen för att inte säga vedervärdig acceptans. De vitas chauvinism (= överdriven och ensidig patriotism) firade falska triumfer.

Andra världskrigets sista salva satte punkt för dessa dumheter. En helt ny medvetenhet har vunnit insteg efter stora undersökningar såväl globalt som lokalt. Den moderna arkeologin ger erkänsla och respekterar alla kulturers lika värde.

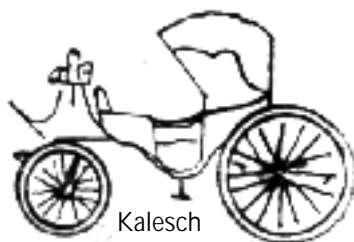
JA, SE PENGAR...!

Så lite kommentarer kring detta med pengar. En arkeolog, Sten Tesch, vill hävda att kunskapen om det gamla Sigtuna är större än om Birka. Han hyser ett önskemål om ett riktigt och rikhaltigt "blått band" av historiska företeelser längs de gamla vattenvägarna från Stockholm över Sigtuna och G:a Uppsala ända upp till Vendel och Dannemora gruvor. Detta projekt är nu i stå p.g.a. brist på

pengar och politiska beslut. Sätt detta i relation till ett Stockholmskt dagsfjärilsaktigt marknadsjippo som ett OS utgör!

FRAMTIDENS MUSEUM

Hur ser vi idag på de senaste rönen och uppfinningarna för befrämjandet av de tekniska framstegen? Konsekvenser i vår miljö har måhända i viss mån dragit till en eftertankens broms. Kärnkraftverket i Ågesta har helt nyligen blivit museum. Kylskåp med freon som medium har skrotats. Vi har under utveckling en rationellare sophantering. Detta och mer därtill vittnar om en hälsosam medvetenhet om ödestyngda vägval vid hanteringen av vårt ömtåliga livsrum. Hur lätt är det inte att i näst intill somnambult

= sömngångaraktigt tillstånd dras in i vår tids malström. Mer eller mindre är vi alla chipsbrukare, tittburksglöare, info-knappare och/eller brukare av andra prylar i den nutida flumkulturen. Lämpliga objekt bör därför ställas upp som skrikande utropstecken i det framtida museet.

Grafikkälla: A. Cronqvist "Ekipage"

Carl Hågervind

UPPLÄNSK UNDFÄGNAD

Hur skulle det vara med lite omväxling i kosten? Vad sägs om sluring till middag, bondbönsvälling eller rotvälaska? Måltidsdryck enrisdricka, efterrätt snarkaka och till kaffet bondtårta.

I boken "Uppländsk undfågnad" finns recept till detta och mycket mer. Håkan Liby, 1:e antikvarie på Upplandsmuseet, och Gunilla Nelander, hemkonsulent vid Hushållningssällskapet, bjuder på en blandad meny.

Den uppländska maten har en rik kulturhistoria, och vi får svar på frågan Uppländsk mat, finns den? Boken innehåller drygt 100 recept, grundligt presenterade i ord och bild.

Några kapitelrubriker:

Till bords i slott och stuga

Uppländska bröd

Helgernas mat - levande forntid

Kalaskokerskans matminnen

Mat i Dannemora järnbygd

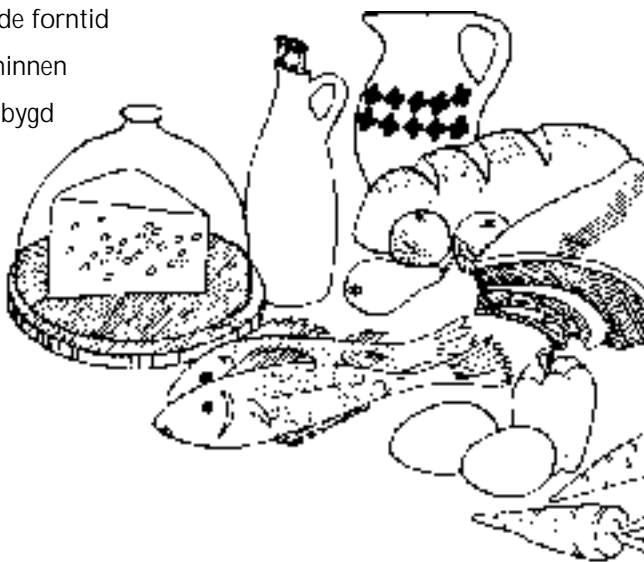
Kost vid kusten

Matkulturen är allas kultur och vi är alla aktiva deltagare i den. Enligt författarna är syftet med boken att ge en fyllig och rättvisande bild av vår gemensamma matkultur med både historiska källor och livslevande tradition som utgångspunkt.

Undfågnad hette på fornsvenska *untfaeghna*. Synonymer till undfågnad är enligt Nusvensk Ordbok förplågnad, traktering, välfågnad, spis.

Är ni intresserade av kulturhistoria i allmänhet och matkultur i synnerhet - läs boken och njut. Den är utgiven av Upplandsmuseet/Hushållningssällskapet och författarna.

Inga Engdahl

GRÖTFESTEN

Traditionellt firades Hembygdsföreningens Grötafton den 28.12.

40-talet medlemmar lät sej väl smaka av den goda gröten o.a. som fanns på de vackert dukade borden i Ladugården.

Stämningen var på topp om man använde sorlet som måttstock, vilket ordföranden tydligen gjorde då han hälsade välkommen.

Och då kaffet och pepparkakorna kom fram, pratades det tvärs över borden, i sidled och på andra sätt.

Under tiden underhölls vi av Siv Sabel, Lennart Carlsson och Sten Juhlin, som musicerade på ett sätt som bara riktiga spelmän kan.

Till underhållningen bidrog Lennart Hedlund, som visade och kommenterade fotografier — diabilder från Upplands Väsby. Det var bilder av byggnader, som inte längre finns, och också nybyggnation samt vägar och broar som tillkommit under senare år. Många medlemmar kände återseendets glädje och kommentarerna blev många och livliga. Red. undrar om det inte vore lämpligt med visning av fler bilder. Lennart har ett rikhaltigt förråd. Säkert kan också andra medlemmar bidra med intressanta diabilder.

Förslagsvis skulle styrelsen kunna ordna några medlemsträffar kring ämnet "Väsby då och nu".

Red.

CHOKLAD-HEDLUND OCH MARABOU

Året var 1950. För första gången efter 2:a världskriget samlades de socialistiska europeiska ungdomarna till ett läger.

Värd var SSU och till Skarpnäcks flygfält, dit lägret förlades, kom cirka 20.000 ungdomar boende i omkring 10.000 tält.

Jag arbetade på CAP Chokladfabrik och betraktades som fackman och fick därför ansvaret för godisförsäljningen.

Efter anbud antogs Marabou och Mazetti och från Marabou kom 10-talet lättmonterade kiosker och från Mazetti 2 oerhört tunga sådana.

Kontakten med Marabous representant blev genast mycket god och försäljningen på lägret blev också därefter, cirka 90 % Marabouprodukter.

Kvällarna blev underbara. Lägereldarna sprakade och sånger på olika språk ljöd, många till gitarrackompanjemang. De flesta utländska ungdomarna förundrades storligen över godisutbudet och deras favorit blev Marabou Mjölkschoklad (smaken som går hem överallt) och Schweizernöt. Aldrig trodde jag att så många chokladkakor kunde konsumeras under 1 vecka.

Ett roligt personligt minne: en morgon vid 7-tiden dånade högtalarna ut över hela lägret: "Choklad-Hedlund, Choklad-Hedlund, vakna. Marabou är här."

Lennart Hedlund

ORDNINGSFÖRESKRIFTER FÖR HEMBYGDSGÅRDENS LADUGÅRD

Ladugården uthyres endast till slutna sällskap och till kursverksamhet, dock ej till ungdomsfester eller fester med dans.

Slutet sällskap är en begränsad krets av personer, som har någon form av gemensamt intresse eller tillhör samma gemensamma sammanslutning.

Hyresgästen ansvarar för att inga obehöriga får tillträde till lokalen.

Eventuell diskning och städning sköts av hyresgästen, om så ej sker debiteras en extra avgift på 200 kr.

All skadegörelse som orsakas av hyresgästen skall ersättas av denne.

Efter avslutad aktivitet skall hyresgästen tillse att belysningen släcks och att kranar, fönster och dörrar stängs.

Vid ommöblering skall lokalen återställas i ursprungligt skick.

I övrigt skall hyresgästen följa de anvisningar som lämnas av boställsvärdinnan.

Nycklar hämtas hos boställsvärdinnan efter överenskommelse och lämnas åter senast dagen efter hyrestillfälle.

Lokalen skall vara utrymd senast kl 24.00

AVGIFTER: per kväll 500 kr

enskilda korta sammankomster 100 kr per timme

kurser med minst 5 kurssammankomster 50 kr per timme

För tillgång till pentry tillkommer en fast avgift på 50 kr

Boställsvärdinnor: Nora Lundberg, Hagvägen 11, tel 590 335 49

Anne Maxe, Kvarnvägen 18, tel 590 313 53

Upplands Väsby Hembygdsförening
Hagvägen 2 / Pukslagargatan
194 40 Upplands Väsby

Telefon 08-590 826 40 Hembygdsgården
Postgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 1996

	Telefon
Gösta Karlsson, ordförande	590 314 23
Bertil Widlund, vice ordförande	590 303 77
Kerstin Kéry, sekreterare	590 849 23
Lennart Hedlund, kassör	590 911 92
Inga Lisa Gustafsson, registrator	590 336 42
Ulf Gustafsson, boställsvård	590 972 70
Hans Hed, ledamot	590 321 30
Bengt Hedlund, kommunvald	590 304 95

ERSÄTTARE

Lena Aspman, Monica Berglind, Örjan Abrahamsson,
Lennart Widestam, Birgitta Nevdal och Vivi Wallin.
Kommunvald ersättare Hans Lauenstein.

MEDLEMSBLADET

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Carl Hågervind, redaktionskommitté	590 844 46
Ann Mari Karlsson, redaktionskommitté	590 314 23
Lennart Hedlund, styrelsens representant	590 911 92

REVISORER ORDINARIE

Björn Lundin
Harald Forslund

ERSÄTTARE

Kerstin Björkman
Arne Mattsson

Boställsvårdinnor:

Nora Lundberg	590 335 49
Anne Maxe	590 313 53